| تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۰۲ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۲۷ |

تحلیل ابعاد وجودی نظام ورودی خانه‌های سنتی ایران بر پایهٔ علل اربعهٔ سینوی
نمونهٔ موردی: خانه‌های قاجاری یزد

حسین مرادی‌نسب*

استادیار گروه معماری واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی. سمنان. ایران.

Moradinasab_h@yahoo.com

محمدمنان رئیسی

دانشیار گروه معماری، دانشکده فنی، دانشگاه قم. قم. ایران.

m.raeesi@qom.ac.ir

چکیده

از دیدگاه ابن‌سینا، علیت رابطه‌ای است که به موجب آن، پدیده نه‌تنها در خارج پدیدار (موجود) می‌شود بلکه قابل شناخت نیز می‌شود. علت بهره‌گیری از نظام ورودی در معماری ما بیش از یک عامل واسطه (ارتباطی) است؛ به‌طوری‌که باید گفت مسئلهٔ چگونگی سازمان‌دهی نظام ورودی در کنش و واکنش درون و بیرون، جامعیتی برآمده از تأثیرات کارکردی، جغرافیایی، مناسبات فرهنگی و اعتقادی و اجتماعی است. بر این اساس، هدف از این پژوهش تبیین علل موجودیت نظام ورودی خانه‌های سنتی یزد (دورهٔ قاجار) از دریچهٔ اندیشهٔ سینوی در چهارچوبی میان‌رشته‌ای است. ابن‌سینا در نظام چهارگانهٔ علل ـ که قبل از او ارسطو برای اولین‌بار با تمایزاتی به این نظام اشاره کرده بود ـ در کتاب اشارات و تنبیهات از چهار علت سخن به‌میان می‌آورد که عبارت‌اند از: ۱. علت ماهیت: شامل علت مادی و صوری، ۲. علت وجود: شامل علت فاعلی و غایی.

در این تحقیق پس از اشاره به اجزای تشکیل‌دهندهٔ کالبدی نظام ورودی خانه‌های سنتی، به چرایی موجودیت هر یک از عناصر ورودی بر پایهٔ علل اربعهٔ سینوی اشاره شده است. سپس، ازآنجاکه علت نزد ابن‌سینا، نقش مهمی در کسب

* https://orcid.org/0000-0002-5521-5848

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]

معرفت دارد، به‌ویژه بحث از علت غایی که مهم‌ترین بحث فلسفهٔ بوعلی است (به‌طوری که او آن را افضل‌الحکمه می‌داند)، به خوانش هستی‌شناسی نظام ورودی خانه‌های سنتی یزد در قالب غایت‌شناسی رفتاری و فاعلی پرداخته شده است. در این پژوهش، با رویکردی توصیفی-تحلیلی، در مقام گردآوری داده‌ها از روش مطالعات اسنادی کتابخانه‌ای و در مقام تحلیل و داوری داده‌ها از روش استدلال منطقی بهره گرفته شده است. طبق یافته‌های این پژوهش، ضمن ارائهٔ مدل تحقیق مشخص شده است که در حوزهٔ علل غایی-صوری بر پایهٔ بعد ادراکی-رفتاری، در نظام ورودی خانه‌های سنتی یزد می‌توان قلمروپایی و مناسب‌سازی شرایط خلوت (صمیمیت) را انتظار داشت و در حوزهٔ علل غایی-فاعلی (بر پایهٔ بینش توحیدی اسلام) فراهم‌آوردن بستر دستیابی به درونگرایی و محرمیت با بهره‌گیری از اصل سلسله‌مراتب، هدف چینش و همجواری عناصر نظام ورودی خانه‌های مسکونی یزد بوده است.

کلیدواژه‌ها: اندیشهٔ سینوی، علل اربعه، خانه‌های سنتی، نظام ورودی.

مقدمه

حرمت و محرمیت در خانه‌ها در ایران از قبل از اسلام تاکنون دارای اهمیت بوده و ورودی‌ها نیز به دلیل تعیین این حریم‌ها مورد توجه بوده است (ابوالقاسمی، ۱۳۸۴: ص ۳۴)؛ زیرا نظام ورودی به‌واسطهٔ پارادوکس میان درون و بیرون در این همزیستی نقش مهمی دارد (رلف،[1] ۱۳۹۰: ص ۵۷) و این اهمیت تا بدانجاست که گویی ساختمان به دو بخش ورودی و باقی ساختمان تقسیم شده است (نوایی و حاجی قاسمی، ۱۳۹۰: ص ۱۳۰)؛ چراکه «معماری همانا تنظیم رابطهٔ درون و بیرون بوده و این رابطه بنیادی‌ترین پرسمان معماریست» (محبوبی و همکاران، ۱۳۹۵: ص ۵۷). اگرچه ورودی در نقش مفصل میان بیرون و درون است، شخصیت نظام ورودی میان عرصهٔ درون و عرصهٔ بیرون آن را از هر دو متمایز می‌کند؛ به‌صورتی‌که خود دارای شخصیت مستقلی است، هرچند وابستگی‌هایی به هر دو (درون و بیرون) دارد (پاکزاد، ۱۳۸۸، ص ۹۵).

«آستانه و ورودی به زبان دلوزی[2] جای یا گاه بر هم برش و یا بر هم کنش سطح‌های گوناگون است که از برخورد آن‌ها معناها یا مفهوم‌های نو سر درمی‌آورد» (مدقالچی، ۱۳۹۶: ص ۳۹).

1. Ralph
2. Deleuze

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]

به‌طوری که «این کنش و واکنـــش درون و بیرون جامعیتی برآمده از تأثیرات کارکردی، جغرافیایی، مناســبات فرهنگی و اجتماعی است» (محبوبی، و همکاران، ۱۳۹۵: ص ۵۷)، با این حقیقت که این وصل‌ها در معماری ایران زیباترین و هنرمندانه‌ترین حالت خود بوده است (صارمی و رادمرد، ۱۳۷۶: ص ۱۰۹).

در نگاه نخســت، ارتباط میان درون و بیرون بنا وظیفه و نقش اصلی هر فضای ورودی اســت؛ ازاین‌رو، می‌بایســت بر پایهٔ خصوصیات کارکردی و کالبدی آن طراحی و ساخته شود (سلطان‌زاده، ۱۳۹۳: ص ۱۷۷)؛ امــا «فقط کارکرد نمی‌تواند صورت پدید آورد» (آرنهایم،[1] ۱۳۹۰: ص ۳۲۸). نقش ورودی در معماری تنها یک عامل واسطه نیست بلکه خود یکی از ارکان مهم و اصلی بناست (نوایی و حاجی قاســمی، ۱۳۹۰: ص ۲۸). همچنین، «نظام ورودی هر فضا، اولین مکانی است کــه با حضور در آن خصوصیات کلی فضا، آداب ورود، حد خصوصی و عمومی بودن فضا و دیگر ویژگی‌های آن بر پایهٔ جهان‌بینی‌اش کشف می‌شود» (Alexander at al, ۱۹۷۷)؛ به‌عبارت دیگر، در هر بســتر فرهنگی، عوامل تأثیر بر ارتباط درون و بیرون می‌تواند متفاوت باشد. بستر اجتماعی فرهنگی هر جامعه‌ای عامل مؤثر بر عوامل شــش‌گانهٔ معرف ارتبــاط درون و بیرون و تعیین‌کنندهٔ اهمیت نسبی هر یک از عوامل است (عینی‌فر و علی‌نیای مطلق، ۱۳۹۳: ص ۶۰). اگر معماری را به‌عنوان یک پدیده در نظر بگیریم، شــناخت و بررسی علت مادی، صوری، فاعلی و علت غایی آن امری مهم و ضروری است (تقدیر، ۱۳۹۸: ص ۱۰۷). حال با توجه به تأثیرگذاری عوامل مختلف اعم از کالبدی، محیطی، فرهنگی، جغرافیایــی، ادراکی و روانی، به تحلیل ابعاد مختلف وجودی نظام ورودی مسکن سنتی در چهارچوب علل اربعهٔ سینوی (مادی، صوری، فاعلی و غایی) پرداخته می‌شــود. زیرا نزد ابن‌سینا، علت نقش مهمی در کسب معرفت دارد و سبب برقراری ارتباط ذهن و باور با عین و صورت ذهنی با صورت عینی می‌شــود (سالم، ۱۳۹۴: ص ۴۶)؛ به‌ویژه در بحث از علل غایی که یکی از مهم‌ترین مباحث فلسفهٔ بوعلی است، به‌طوری‌که آن را افضل‌الحکمه می‌داند (سلمانی، ۱۳۸۳: ص ۱۷). البته سرچشمه و منشأ این حکمت در هنر اسلامی و ازجمله معماری، یکی قرآن کریم و دیگری برکات نبوی است (نصر، ۱۳۸۹: ص ۱۶).

در این پژوهش، بررســی مسئلهٔ یادشــده (تحلیل ابعاد مختلف وجودی نظام ورودی مسکن ســنتی در چهارچوب علل اربعهٔ ســینوی) در بستر جغرافیاییِ شهر یزد و بســتر زمانیِ دورهٔ قاجار انجام گرفته اســت. ازنظر اقلیمی، یزد و آبادی‌های اطراف آن در حاشــیه و بستر کویر استقرار یافته

1. Arnheim

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]

اســـت، اما در کنار مسائل جغرافیایی و اقلیمی، اعتقادات سازندگان و ساکنان خانه در نحوهٔ آرایش فضاها بســـیار مؤثر بوده اســـت (معماریان، ۱۳۸۴: ص ۲۵۵). به‌طوری که «شـــهر یزد به استناد شواهد تاریخی، دارای سوابق دین‌گرایانهٔ قوی و روابط مستحکم خانوادگی بوده است» (حاجی‌زاده میمندی، ۱۳۸۹: ص ۲۴) و ازنظر جهان‌بینی، «حاکم‌بودن هژمونی بسیار قوی سنت در جامعهٔ یزد و کنترل و هدایت ارزش‌های حاکم بر جامعهٔ یزدیان توســـط سنت و مذهب سبب کنترل و نظارت تـــوأم با محرمیت قوی اســـت» (محمدنیای قرائی و همـــکاران، ۱۳۹۶: ص ۲۹). به‌ویژه در نظام ورودی ساختمان‌های مسکونی، که به‌عنوان فضای بینابین، به‌دلیل ویژگی پویایی و انعطاف‌پذیری بالای خود همچون غشـــای ســـلولی وظیفهٔ دریافت، تفســـیر، تغییر و تبدیل داده‌ها را به کالبد دارد (بلیلان اصل و همـــکاران، ۱۳۹۰: ص ۶۸)؛ ازاین‌رو، می‌توان گفت نظـــام ورودی خانه می‌تواند بیان‌کنندهٔ عقاید، باورها و خصوصیات فرهنگی ســـاکنان آن باشـــد (ورمقانی و همکاران، ۱۳۹۷: ص ۲۳۷).

بر پایهٔ مقدمهٔ پیشین، پرسش‌هایی که این تحقیق درصدد پاسخگویی به آن‌هاست به شرح زیر بیان می‌شود:

- علت ماهیتی به‌کارگیری هر یک از اجزای نظام ورودی خانه‌های سنتی یزد (در دورهٔ قاجار) بر پایهٔ علل اربعهٔ سینوی چیست؟
- علـــت وجودی بهره‌گیری از چینش و همجواری عناصر نظام ورودی با خوانش ســـینوی در خانه‌های دورهٔ قاجار یزد چیست؟

پیشینهٔ تحقیق

در ســـال‌های اخیر، پژوهشگران مختلفی به مفهوم بیرون و درون در قالب رسالهٔ دکتری با عناوینی چون جداره‌ها، فضای وصل (بدیعی، ۱۳۸۱)، فضای مرزی پیوندی (میرشاهزاده، ۱۳۹۰)، مفصل در معماری (رضاخانی، ۱۳۹۲)، رابطهٔ فضای درون و بیرون در مسکن ایرانی (ساسانی، ۱۳۹۴)، فضاهای بینابین در معماری (بلیلان، ۱۳۹۰) و آشکارســـازی چگونگی همزیســـتی درون و بیرون در معماری ایران (محبوبی، ۱۳۹۵) از نگاه فلســـفی، زبان‌شناختی، معناشناسی وغیره پرداخته‌اند و این موضوع را مورد واکاوی قرار داده‌اند و محققان دیگری نیز در مقالات خود به بازشناسی نقش و تأثیر محرمیت در شکل‌گیری ورودی خانه‌های قاجاری پرداخته‌اند که در جدول ۱ خواهد آمد.

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]

جدول ۱. پژوهش‌های مرتبط با نظام ورودی خانه‌های سنتی ایران

پژوهشگران	عنوان پژوهش	یافته‌ها
نوروزی، ۱۳۹۱	مفصل و نقش آن در سازمان کالبدی معماری	همبستگی تا پیوستگی فضاها
جماعت و نیستانی، ۱۳۸۹	جلوه‌های سنت و تجرد در فضاهای ورودی خانه‌های تهران دورهٔ قاجار	تحول عناصر نظام ورودی
طوفان، ۱۳۹۰	بررسی رابطهٔ مفهوم حریم زنانه با آفرینش فضای ورودی در معماری ایران	استحالهٔ هنر معماری ایران با مفاهیم متعالی دین اسلام در خدمت زنان
علی‌الحسابی و قربانی، ۱۳۹۳	بررسی ویژگی‌های فضای ورودی به‌عنوان مفصل و حریم بصری در عرصه‌های عمومی مجاور: بندر لافت	ترکیبی بین اجزا، ورودی تجلی‌گاه محرمیت
ناصری و همکاران، ۱۳۹۵	بازشناسی تأثیر شکل و سطح اجتماعی ساکنان خانه‌های قجری بوشهر بر سلسله مراتب محرمیت ورودی	تأثیر ویژگی اجتماعی تجارت و معیشت بر نظام ورودی
ورمقانی و همکاران، ۱۳۹۷	بررسی تطبیقی فرهنگ بر ورودی خانه‌های قاجاری گیلان و مازندران	محرمیت بیشتر در خانه‌های مازندران نسبت‌به گیلان

آنچه از مطالعات انجام‌شده بر روی نظام ورودی خانه‌های سنتی برمی‌آید این است که تحلیلی بر علل وجودی آن از دریچهٔ بینش سینوی تاکنون ارائه نشده است که همین امر، وجه بداعت و نوآوری این پژوهش را (در بستر مکانی شهر یزد و بستر زمانی دورهٔ قاجار) تشکیل می‌دهد.

روش تحقیق

این پژوهش را که در بستری میان‌رشته‌ای (متشکل از دانش‌های معماری و فلسفه) انجام شده است می‌توان به دو مقام اصلی تقسیم کرد: مقام گردآوری داده‌ها و مقام تحلیل و داوری داده‌ها. در مقام اول با رویکردی توصیفی، از روش مطالعات اسنادی کتابخانه‌ای بهره‌گیری شده است. در مقام دوم، با رویکردی تحلیلی، از روش استدلال منطقی برای خوانش کمّی و کیفی نظام ورودی خانه‌های قاجاری شهر یزد مبتنی‌بر علل اربعهٔ سینوی استفاده شده است. نمودار ۱ بیانگر چگونگی مسیر و روش این پژوهش است.

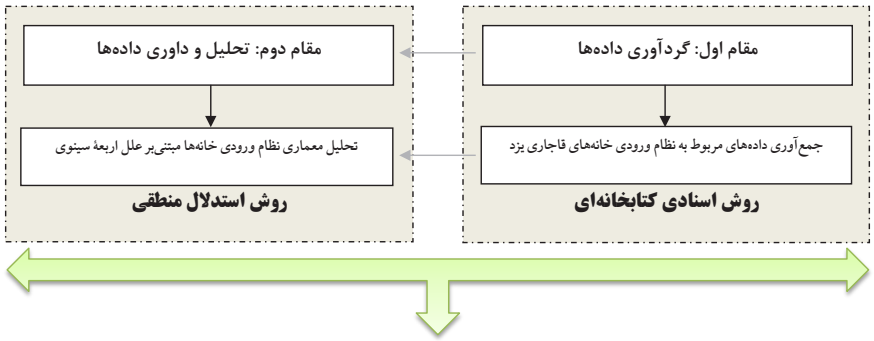

نمودار ۱. روش و مسیر پژوهش در گام‌های مختلف تحقیق

چهارچوب نظری

«علیت اساسی‌ترین اصل هر تفکری است و انسان بدون رابطهٔ علّی قادر به اندیشیدن نیست» (سالم و همکاران، ۱۳۸۹: ص ۱۱۶). یعنی «اگر قانون علیت را نپذیریم، هیچ قانون علمی (تجربی و غیرتجربی) را نباید بپذیریم؛ زیرا هر قانون علمی محصول و معلول یک رشته مقدمات قیاسی یا غیرقیاسی است که با پیدایش آن مقدمات، پیدایش آن قانون علمی که ثمره و نتیجهٔ آن مقدمات است قطعی است» (مطهری، ۱۳۷۴: ص ۲۳۵)؛ به‌طوری‌که اگر علیت را متزلزل فرض کنیم، دیگر علم به‌طورکلی بی‌معناست (طباطبایی، ۱۳۷۲، ج ۲: ص ۱۸۰) (جدول ۲).

جدول ۲. علت از دیدگاه حکمای مسلمان

صاحب‌نظر	تعریف علت
مطهری	علت را چیزی دانسته‌اند که معلول در کیان و هستی خود به او نیازمند است (مطهری، ۱۳۷۴: ص ۱۷۶).
طباطبایی	موجودی که به نحو هستی ماهیت بر آن توقف دارد علت است (طباطبایی، ۱۳۷۲: ص ۲۴۳۲).
شیرازی	چیزی است که مدخلیت در وجود معلول داشته باشد و وجود معلول بدون وجود آن ممتنع باشد (شیرازی، ۱۳۷۵: ص ۱۱۳).
امام فخررازی	علت را چیزی می‌داند که شیء در حقیقت وجودش بدان نیازمند است (رازی، ۱۹۶۶م: ص ۵۸۶).

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]

ارســطو[1] برای اولین‌بار در تاریخ فلســفه نظریهٔ علل اربعه را مطرح کرد و از آن برای بررسی ســاختارهای طبیعت و توجیه تغییرات عالم بهره گرفت. ارســطو در کتاب تحلیلات ثانی، علل چهارگانه را این‌گونه معرفی می‌کند: «چیزی که شــیء را شــیء می‌کند (علت مادی)؛ چیزی که با به‌وجودآمدن آن شیء خاص می‌شود (علت صوری)؛ چیزی که شیء را حرکت می‌دهد (علت فاعلی)؛ و چیزی که هدف و سرانجام شیء است (علت غایی)». (اسلامی، ۱۳۹۳: ص ۶۷) (شکل ۱).

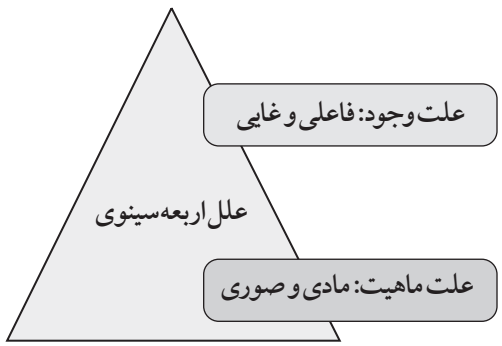

شکل ۱. دسته‌بندی علل اربعه از دیدگاه ابن‌سینا

در بین فیلسوفان مسلمان، نخستین‌بار ابن‌سیناست که به تفصیل به بحث علیت می‌پردازد. علل اربعه نقش مهمی در نظام فلســفی ارســطو و ابن‌سینا دارند؛ به‌طوری‌که در بینش آن‌ها تحقق اشــیا و شناختشــان موقوف به این علل است (ســالم، ۱۳۹۴: ص ۲۸). ابن‌سینا در کتاب اشــارات و تنبیهات از چهار علت ســخن به‌میان می‌آورد: «۱. علت ماهیت: شــامل علت مادی و علت صوری، ۲. علت وجود: شــامل علت فاعلی و علت غایی» (بهشــتی و همکاران، ۱۳۹۲: ص ۱۲۹). اگرچه نظام علیت سینوی از تقسیم‌بندی چهارگانهٔ ارسطویی پیروی می‌کند، بااین‌حال، تمایز مهمی با نظام ارســطویی دارد (یغمایی، ۱۳۹۴: ص ۸۰)؛ به‌ویژه در حوزهٔ علت غایی، دیدگاه ابن‌سینا با دیدگاه ارسطو کاملاً متفاوت است (ملایوسفی و عبدالهی، ۱۳۹۱: ص ۱۵۲). بدین صورت که در بینش ارســطو، علت غایی سرآمد همهٔ علت‌هاســت و علت فاعلی را به انتخاب ماده و صورت ســوق می‌دهد (همان: ص ۱۵۰). اما آنچه ابن‌سینا را از ارسطو متمایز کرده، رویکردی است که در این خصوص در الاشارات و التنبیهــات اتخاذ کرده اســت. او می‌گوید: «والعله الغائیه - التی لاجلها الشــی - عله بما

1. Aristotle

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]

هیتها و معناها لعلیه العله الفاعلیه و معلوله لها فی وجودها» (ابن‌سینا، ۱۳۷۵: ص ۹۷). «ابن‌سینا در تبیین عالم هستی، برخلاف ارسطو، غایت عالم را ناشی از طرح الهی می‌داند نه غایتی خودبنیاد» (همان: ص ۱۴۹) و علت غایی را به لحاظ ماهیت، بر علت فاعلی و صوری مقدم می‌داند ولی به لحاظ وجودی، متأخر از آن می‌داند (شمشیری، ۱۳۹۵: ص ۱۲۰). همچنین، از دیدگاه ابن‌سینا، علیت رابطه‌ای است که به موجب آن نه‌تنها شیء در خارج موجود می‌شود، بلکه قابل شناخت می‌شود؛ به‌طوری‌که علل هم در ایجاد شیء مؤثرند و هم در شناخت ما از شیء (سالم و دیگران، ۱۳۸۹: ص ۱۲۴). به همین دلیل در این پژوهش، بازخوانی و تبیین موجودیت نظام ورودی خانه‌های سنتی یزد از دیدگاه اندیشهٔ سینوی ژرفکاوی شده است؛ چراکه بازشناسی معماری ایران برای تضمین صحت اندیشه فقط از دریچهٔ منطق ایرانی امکان‌پذیر است (فلامکی، ۱۳۸۵: ص ۱۸۹) (شکل ۲).

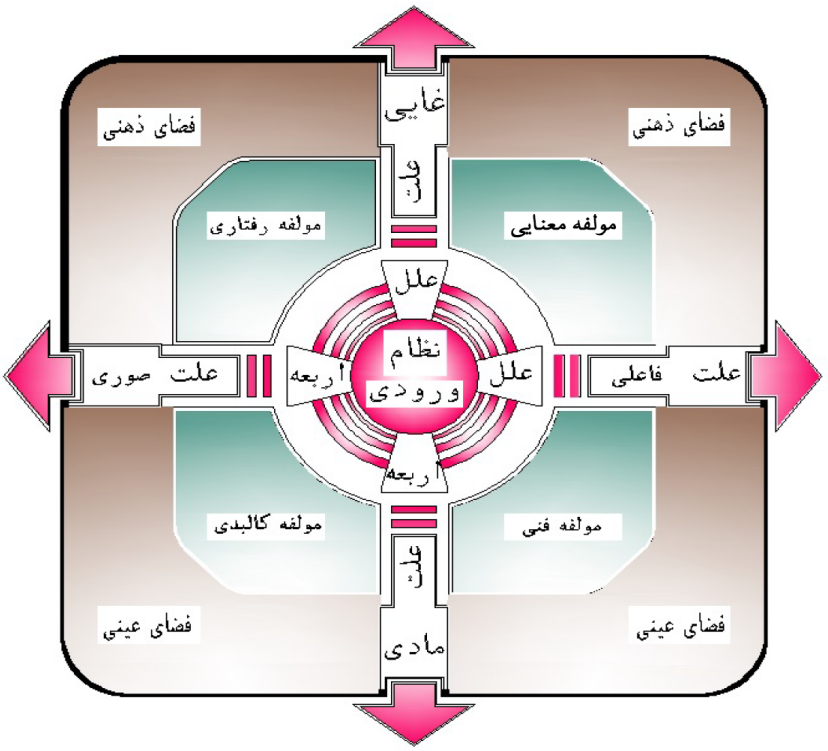

شکل ۲. مدل پیشنهادی ابعاد وجودی نظام خانه‌های سنتی بر پایهٔ علل اربعهٔ سینوی

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]

بحث و تحلیل

اجزای تشکیل‌دهندهٔ کالبدی نظام ورودی خانهٔ سنتی

عبدالله مســتوفی[1] دربارهٔ نظام ورودی خانه‌ای که در دورهٔ قاجار در آن زندگی می‌کرده است چنین می‌گوید: «در وسط، در مدخل خانه را ساخته و پشت این در یک هشتی بنا نموده بودند؛ این هشتی درست هشت تا ضلع داشت که دوتای آن روبه‌روی هم نیم ذرع و شش تای باقی یک ذرع و دو گره و هر یک از آن‌ها مدخل یکی از تقســیمات مختلفهٔ خانه بود. از سمت راست در مدخل، اول دری بود که به سمت اتاق قاپوچی و بعد در دیگری که به طویله می‌رفت و از سمت چپ اولی راه‌پلهٔ بام و دومی در حیاط بیرونی و بالأخره در روبه‌روی در مدخل راهرویی بود که وارد دالانی می‌شــد که به‌وسیلهٔ یک پیچ و دالان دراز دیگری به قسمت دوم یعنی اندرونی می‌رفت» (مستوفی، ۱۳۸۴: ص ۱۷۵) (شکل ۳)؛ ازاین‌رو، می‌توان گفت کل نظام ورودی شامل سردر، هشتی و دالان بوده است.

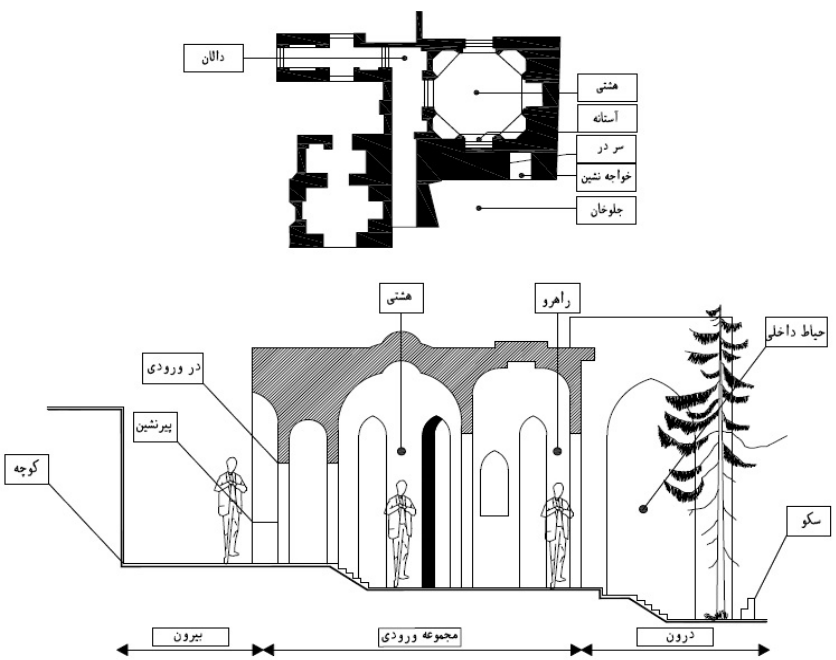

شکل ۳. اجزای کالبدی نظام ورودی خانه‌های سنتی

۱. عبدالله مســتوفی از خاندان مســتوفیان قاجار بوده که در زمان آقا محمدخان قاجار به‌عنوان مســتوفی مشغول به فعالیت بوده است.

سـردر خود شـامل پیش‌طاق، درگاه و در اسـت؛ به‌طوری‌که با ورود از گذر عمومی به خانه، ابتدا یک کنه (پیش‌طاق) وجود داشـت که معمولاً تناسـب یک به دو دارد و کنه‌پوشـی به شـکل یک نیم‌گنبد روی این فضا قرار گرفته اسـت (ابوالقاسـمی، ۱۳۸۴: ص ۱۳۴) که این کنه، فضای سرپوشـیده و نیمه‌بازی اسـت که از دو طرف باز اسـت و فضای ورودی را از مسیر و گذر متمایز می‌کند (سلطان‌زاده، ۱۳۸۴: ص ۷۰). معمولاً خواجه‌نشین به‌صورت دو سکو دو طرف این قسمت قرار گرفته اسـت. بدین صورت که در برابر سـردر، دو سکو در دو سو به نام پاخوره (خواجه‌نشین) دارد؛ کسـی که با صاحب‌خانه کار داشـته و نیاز به آمدن به درون نداشته همان‌جا می‌نشسته است (معماریان، ۱۳۸۹: ص ۱۴۳). پس از گذر از این تورفتگی (پیش‌طاق) به درگاه خانه می‌رسـیم که باید از آن بگذریم و به درون خانه پا بگذاریم. این درگاه، فضای کوچکی اسـت که چهارچوب در به همراه در ورودی در آن قرار گرفته است (سلطان‌زاده، ۱۳۸۴: ص ۷۴). در ادامه، هشتی است که فضای میانجی درون و بیرون سـاختمان است که تنها جایی است که با بیرون خانه ارتباط دارد که ایجاد مکث، تقسیم فضایی و فضایی جهت انتظار از عملکردهای این عنصر است (پیرنیا، ۱۳۸۸: ص ۱۶۰). سـپس دالانْ فضایی در خانه است که هشتی را به حیاط متصل می‌کند. البته این دالان ورودی خانه‌ها به‌دلیل استفادهٔ مفیدتر از وسط جبهه‌های حیاط (محور تقارن حیاط) در گوشه‌های حیاط قرار می‌گرفتند (سلطان‌زاده، ۱۳۹۰: ص ۱۹۳).

تحلیل علل مادی، صوری نظام ورودی خانه‌های سنتی

سردر (درگاه)

خانه‌ای که معمار یزدی ساخته است به‌دلیل تطبیق با اقلیم شهر یزد، شرایط آسایش را برای ساکنان آن از ریگ‌های روان و گرمای تابسـتان و سرمای شدید زمستان فراهم می‌آورد؛ همان‌گونه که دیوار و باروی شـهر تأمین‌کنندهٔ امنیت او در برابر تهاجمات انسانی است و آن‌هایی که در کویر بوده‌اند و طوفان‌های شـن را دیده‌اند می‌دانند که خانهٔ یزدی به‌جز ورودی نباید روزنی دیگر به بیرون داشته باشد (معماریان، ۱۳۸۴: ص ۲۵۱)؛ به همین دلیل، سردر فضای ورودی بسیاری از بناها مهم‌ترین بخش نمای بیرونی به‌شـمار می‌آمد و مشخص‌بودن آن یکی از خصوصیات کارکردی و کالبدی بنا محسوب می‌شد؛ ازاین‌رو، با طرح معمارانه و طراحی‌شده ساخته می‌شد تا به بهترین شکل نمایان و گویا باشد (سلطان‌زاده، ۱۳۹۳: ص ۱۳). بر این اساس، در طرح ورودی، هیئت نما بسیار اهمیت دارد ولی باید در همه‌حال و حتی در سـاده‌ترین خانه‌ها دعوت بـه ورود کند (معماریان، ۱۳۸۴: ص ۲۸۴). درخصوص اسـتفاده از مصالح در نمای ورودی باید گفت: «استفاده از آجر، کاشی و

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]

گچ در طرح ســردر مرسوم است و نقش‌سازی آن سبب گردیده است که همچون یک عنصر تزئینی بیشــتر به‌کار رود» (سلطان‌زاده، ۱۳۹۳: ص ۸۸) که در نمای سردر با نسبت ارتفاع به عرض بیشتر ســردر، تمایز و اهمیت خود را بر روی صورت بی‌شــکل و ساده‌ی بیرونی می‌جسته است. ورودی پلان به‌عنوان واســطه میان بیرون و درون به‌گونه‌ای طرح می‌شــود که هم اتصال‌دهنده باشد و هم انفصال‌دهنــده؛ یعنی از یک‌ســو تمایز میان دو بخش را حفظ کند و ازســوی دیگر، آن دو را پیوند دهد (نوایی و حاجی قاســمی، ۱۳۹۰: ص ۲۵). این نقــش را جلوخان به عهده می‌گیرد؛ ورودی شــامل جلوخانی اســت که از کوچه عقب‌نشــینی می‌کند و این فضای جلوخان در سلسله‌مراتب ورودی خانه جایگاه مهمی دارد. حالت نیمه‌خصوصی آن به حالتی بود که می‌توانست مورد استفادهٔ ســاکنان خانه باشد و درعین‌حال، در دسترس عابران غریبه برای یک استراحت کوتاه و برخورداری از ســایهٔ آن بود (کاتب، ۱۳۸۵: ص ۳۳۵). وجود این پیرنشــین‌ها با وجود دو ســکو در دوطرف فضایی بوده اســت که «استفاده از آن‌ها برای افرادی بوده که با صاحب‌خانه کار داشتند ولی ارتباط آن‌ها به‌گونه‌ای نبوده اســت که به حریم داخلــی خانه راه یابد؛ بنابراین، بــه دور از جریان تردد به انتظار می‌نشســتند» (مؤمنی و ناصری، ۱۳۹۴: ص ۲۵). درسار یا درسر، درگاه اصلی خانه است (معماریان، ۱۳۸۹: ص ۱۴۳). اجزای درسر متشکل از چهارچوب و قاب‌های روی آن بوده است (پیرنیا، ۱۳۸۸: ص ۱۵۹). کوبه‌هایی نیز بر روی درها نصب می‌کردند که در ســاده‌ترین شــکل، کارکرد آن اطلاع‌رسانی بود (جدول ۳).

جدول ۳. علت‌های مادی و صوری سردر

سردر	اجزا	نوع و هیئت	علت
پلان	جلوخان	فضای عقب نشسته به نسبت یک به دو	صوری
	پیرنشین	دو سکو دوطرفین	صوری
نما	تزئینات	آجرکاری، کاشی‌کاری، گچ‌کاری	مادی
	کنه‌پوش	نیم‌گنبد	صوری

هشتی

هشتی از مصدر هشــتن می‌آید و برای گذر است (فرخ‌یار، ۱۳۹۰: ص ۳۲). پس از گذر از سردر ورودی، وارد فضایی می‌شــویم که کارایی آن ایجاد مکث و تغییر جهت افراد و فضای تقسیم است (زارعی، ۱۳۹۴: ص ۸۵). همچنین، محلی برای پاسخگویی به ارباب‌رجوع و گاهی برای صحبت و همنشینی و تعاملات اجتماعی ساکنان خانه با همسایگان بوده است (محمدمرادی، ۱۳۷۴: ص

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]

۱۴۱) که معمولاً به شکل هشت‌ضلعی، نیمه هشت‌ضلعی یا بیشتر مواقع چهارگوش است (کاتب، ۱۳۸۵: ص ۳۵) و پوشش آن نیز بسیار متنوع بوده و معمولاً با کاربندی‌های بسیار زیبایی پوشیده شده است (پیرنیا، ۱۳۸۸: ص ۱۶۰).

درحقیقت، «معمار در این مرحله با کاستن روشنایی فضا نسبت‌به گذر و افزایش مرحله‌به‌مرحلهٔ نور در مسیر حرکت به سمت حیاط، شخص را برای دیدن فضای جدید آماده می‌کند و همچنین، وجود کاربندی‌ها در سقف این فضا ارتفاع محیط را به ارتفاع انسانی نزدیک می‌کند» (رزمی و ابراهیمی، ۱۳۹۷: ص ۱۳). ازطرف دیگر، در روبه‌روی سردر در هشتی خانه معمولاً دیواری با طاق‌نما و نقول است و دری مقابل سردر به‌دلیل انحراف دید وجود نداشته است (ابوالقاسمی، ۱۳۸۴: ص ۱۳۵) و «این فضا به منظور انحراف دید ناظر به داخل خانه همچون فضای انتقالی، بین دو عرصهٔ عمومی و خصوصی است» (علیزاده و همکاران، ۱۳۹۳: ص ۷۳) (جدول ۴).

جدول ۴. علت‌های مادی و صوری هشتی

هشتی	نوع و هیئت	علت
پلان	هشت‌گوش، مربع، کشکولی	صوری
حجم	سرپوشیده با کاربندی تقلیل ارتفاع	صوری

دالان

کارکرد دالان یا راهرو ورودی ارتباط بین هشتی و حیاط است و همچنین، تغییر جهت ورود و به‌طور غیرمستقیم، دسترسی به حیاط را امکان‌پذیر می‌کند. این راهروی پیچ‌درپیچ و طولانی نقش مهمی در کاهش شدت صدا داشته است. یکی از اهداف مهم فضای ورودی به‌عنوان فضای جداکننده و فاصله‌گذار، کنترل حرکت و طولانی کردن مسیر آن از بیرون به درون بوده است که این طولانی‌شدن علاوه‌بر محدودیت دید، کاهش شدت صدا را نیز داشته است؛ «طبق قانون عکس مجذور فاصله با دو برابر شدن فاصله (6db) افت صدا وجود خواهد داشت» (قیابکلو، ۱۳۹۱: ص ۲۷) (جدول ۵).

جدول ۵. علت‌های وجودی دالان

دالان	نوع و هیئت	علت
پلان	راهرو باریک	صوری

استفاده از مصالح بومی آجر، کاشی، خشت و گچ به‌صورت آجرکاری، کاشی‌کاری و گچ‌کاری از علل مادی نظام ورودی‌ها در خانه‌های سنتی یزد است و همچنین، سردر با ارتفاع بلند و هشتی

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]

با پلان مربع، هشـــت‌ضلعی یا نگینی و دالان نیز به‌صـــورت راهرو بلند پر پیچ‌وخم از علل صوری اجزای نظام ورودی خانه‌های سنتی یزد است.

تحلیل علل فاعلی، غایی نظام ورودی خانه‌های سنتی

عقیدهٔ حکمای الهی این اســـت که هر فعلی برای غایت و هدفـــی به‌وجود می‌آید و هر فاعلی کار خود را برای هدف و غایتی انجام می‌دهد که وجودش واجب است (طباطبایی، ۱۳۷۴: ص ۱۵۲)؛ به‌طوری‌کـــه حکما گفته‌اند که علت غایی مکمل فاعلیت فاعل اســـت و این دو در یکدیگر مندرج هســـتند (همان، ۱۳۷۲: ص ۳۴۴). ازنظر ابن‌ســـینا، «علت غایی عبارت است از کمال آخری که فاعل در فعل خویش به آن توجه دارد» (سلمانی، ۱۳۸۳: ص ۱۷). در معماری نیز ایده‌ها، اهداف و غایاتـــی که معمار دنبال می‌کنـــد و به‌خاطر آن‌ها معماری پدیدار می‌شـــود علت غایی معماری هســـتند (نقره‌کار، ۱۳۸۷: ص ۳۵۳). البته باید گفت این غایات و اهداف در کار هنرمند و ازجمله معمار آن اســـت که اثر خویش را در راستای باورها و هنجارهای جامعه قرار دهد (حجت، ۱۳۹۳: ص ۲۰۴). قرارگیری ورودی میان فضای بیرون و درون تابع نظامی اســـت که هدف غایی را دنبال می‌کند هرچند هر یک از اجزای این نظام خود به‌تنهایی واجد خصوصیاتی هســـتند، نقش کل این ســـاختار فضایی‌ـکالبدی بیشتر از یک عامل ارتباطی و واســـطه میان درون و بیرون است؛ چنان‌که خود یکی از ارکان مهم و اصلی بناســـت (نوایی و حاج قاســـمی، ۱۳۹۰: ص ۲۸) و نیز «شکل و ســـازمان و تقسیم فضایی آن، قبل از آنکه توسط اقلیم و مصالح و فناوری تعیین شود، با درک انسان از جهان و فرهنگ وی شـــامل اعتقادات مذهبی، ساختار قبیله و خانواده، سازمان اجتماعی، روش زندگی و شیوهٔ ارتباطات اجتماعی افراد نسبت دارد» (Rapoport, 1969: p 47).

«طراحی خانه‌های ســـنتی مسلمانان برگرفته از رهنمودها و قوانین شرع است که از قرآن برگرفته شده اســـت» (Othman, Arid; buys, 2015: p 3). زیرا زیستن انســـان سنتی در این عالم بر پایهٔ قوانین و اصولی است که از جهان بینی‌اش نشئت گرفته باشد (حجت، ۱۳۹۳: ص ۵۸)؛ چراکه در نگاه توحیدی، انسان و عالم هستی تجلی خدا هستند و پیرامون انسان نیز با توجه به رابطهٔ انسان با خالق هســـتی تعریف می‌شود و درحقیقت، معمار مسلمان با بهره‌گیری از هویت دینی و اعتقادی، فضایـــی را خلق می‌کند که تاحد امکان به اصول و قواعـــد و روش‌های احداث خانه در قرآن کریم توجه شود و همواره روح دینی در مسکن سنتی جریان می‌یابد (اخوت، ۱۳۹۰: ص ۶۷).

آنچه از آیات و روایات زیر اســـتنباط می‌شـــود، نقش نظام ورودی در ایجاد قلمرو مستحکم و خلوت مناســـب برای حفاظت فیزیکی از اهل خانه اســـت (جدول ۶)؛ به‌طـــوری که هنرمندان و

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]

معماران سنتی به‌وجودآوردن هنجار قلمروپایی را بسیار مهم می‌دانند (لنگ، ۱۳۸۸: ص ۶۹). بر این اساس، ورودی خانه به‌دلیل قرارگیری در محل پیوند عرصهٔ عمومی و خصوصی نقش اساسی در تنظیم قلمرو دارد (علی‌الحسابی و قربانی، ۱۳۹۳: ص ۸۸). البته این تعیین حریم و حرمت‌بخشی در شخصیت‌بخشی و ارتقای کیفی فضا نقش مهمی دارد (نقی‌زاده، ۱۳۸۵: ص ۲۲۳). در نظام ورودی خانه‌های مسکونی سنتی، «این منطقهٔ گذر با تغییر جهت، ارتفاع، سطح، منظر درعین پیوستگی توسط عناصر آن قلمروپایی را شدت می‌بخشیده است» (الکساندر، ۱۳۸۷: ص ۲۲۸).

جدول ۶. تبیین جایگاه ورودی خانه از دیدگاه قرآن کریم و روایات ائمهٔ معصومین (علیهم‌السلام)

آیات و روایات	نیکو نیست که از پشت خانه‌ها بدان وارد شوید، بلکه نیکوکار کسی است که از درهای خانه بدان درآید.[1]	امام صادق: در خانه‌ات را ببند که شیطان در بسته را باز نخواهد کرد.	زمانی‌که به خانه‌هایتان وارد شدید به یکدیگر سلام کنید.[2]
منبع	بقره: ۱۸۹	طبرسی، ۱۳۷۰: ص ۲۴۱	نور: ۶۱
راهبرد(ها)	اهمیت ورودی خانه در تعیین‌بخشی به قلمرو	نقش ورودی در ایجاد قلمرو مستحکم‌برای‌حفاظت‌فیزیکی از اهل حرم	آداب ورود برای فراهم‌آوردن خلوت
نظام ورودی	خانهٔ رسولیان 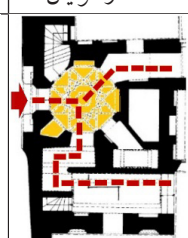	خانهٔ عرب 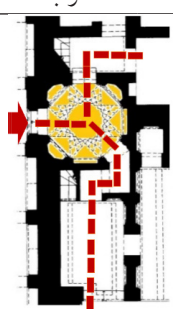	خانهٔ مستروای 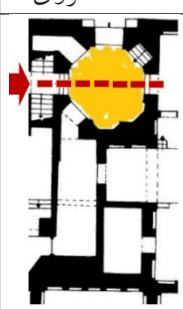	خانهٔ مشکیان 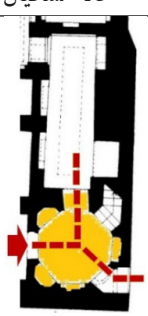
ویژگی‌های کالبدی	تفکیک اندرونی از بیرونی محصوریت‌ـمرز مشخص مالکیت ـ مانع ورود	تفکیک اندرونی از بیرونی محصوریت‌ـمرز مشخص مالکیت ـ مانع ورود	تفکیک اندرونی از بیرونی محصوریت ـ مرز مشخص مالکیت ـ مانع ورود
حوزهٔ علّی	غایی‌ـصوری	غایی‌ـصوری	غایی‌ـصوری

۱. «يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ».

۲. «... فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ ...».

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]

همچنین، «ورودی و اجزای آن پر جزءترین قســمت خانه و به‌عبارتی، محل تشریح مفهوم خلوت است» (نصیری، ۱۳۸۸: ص ۴۰). بدین صورت که تأمین خلوت برای ساکنان آن پس از گذار از عرصهٔ بیرونی با ورودی آغاز می‌شود (خامنه‌زاده، ۱۳۹۶: ص ۳۵). زیرا با ورودی خانه به‌واسطهٔ توانایی کنترل افراد و گروه‌ها بر تعامل دیداری، شنیداری و بویایی خلوت به‌دست می‌آید (لنگ، ۱۳۸۸: ص ۱۶۵).

جدول ۷. تبیین راهبردهای اصلی معماری خانه از دیدگاه قرآن کریم و روایات ائمهٔ معصومین (علیهم‌السلام)

آیات و روایات	خداوند خانه‌هایتان را برای شما مایهٔ آرامش کرد.[1]	امام علی (علیه‌السلام): حجاب باید در درون خانه برقرار باشد.	امام علی (علیه‌السلام): خانه را شرافتی است، شرافت خانه به وسعت حیاط است.
منبع	نحل: ۸۰	شیخ صدوق، ۱۳۷۶، جلد۲: حدیث ۱۰۸۹	کلام امام علی (علیه‌السلام) در نهج البلاغه (طبرسی، ۱۳۷۰: ص ۱۲۵)
راهبرد(ها)	اهمیت خلوت روحانی و جسمانی در خانه	تأکید بر درون‌گرایی در خانه	درون‌گرایی برای حفظ محرمیت
نظام ورودی	خانهٔ مرتاض	خانهٔ اخوان سیگاری	خانهٔ علومی‌ها	خانهٔ سمسار
	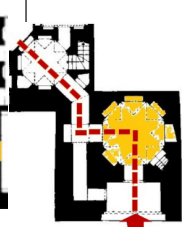	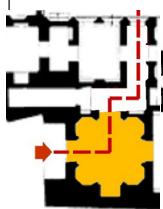		
ویژگی‌های کالبدی	گردش ۹۰ درجه، کاهش ارتفاع، مسیر ایستا و پویا، سلسله‌مراتب	ورود غیرمستقیم به حیاط، راهرو دالانی پیچ‌درپیچ، مانع دید، فضای تقسیم	راهرو طولانی، فضای مکث، دالانی پیچ‌درپیچ، انحراف دید، گردش ۹۰ درجه
حوزهٔ علّی	غایی-فاعلی	غایی-فاعلی	غایی-فاعلی

دستیابی به خلوت در محیط زندگی، یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های کیفی محیط (مسکن) است که می‌تواند به ایجاد زمینهٔ مناسب رابطهٔ انسان با خود بینجامد (نقی‌زاده، ۱۳۸۷: ص ۴۵۰). در تحلیل علت غایی و تعامل آن با علت صوری می‌توان بر پایهٔ بعد اداراکی-رفتاری، دستیابی به

۱. «وَاللّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الْأَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ وَمِنْ أَصْوَافِهَا وَأَوْبَارِهَا وَأَشْعَارِهَا أَثَاثًا وَمَتَاعًا إِلَى حِينٍ».

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]

خلوت (صمیمیت) و قلمروپایی را انتظار داشت که با مؤلفه‌های محصوریت، مرز مشخص و حد مالکیت در نظام ورودی محقق می‌شود.

آنچه از آیات و روایات یادشده استنباط می‌شود این است که مهم‌ترین غایتی که از ساخت مسکن بایستی مدنظر علت فاعلی آن باشد، فراهم‌آوردن مکانی برای آرامش انسان است (جدول ۷)؛ زیرا خانهٔ حریم و مکانی مقدس است و این حریم و آنچه از آن محافظت می‌شود همگی از طیبات هستند و طیبات عبارت است از آنچه مطابق و هماهنگ با فطرت الهی است (اوغانی، ۱۳۹۲: ص ۵۱) و اگر خانه مکانی مقدس است، باید شاخصه‌های مکان مقدس را دارا باشد؛ بدین صورت که «در کالبد بنا هر آنچه مقدس است می‌بایست دسترسی به آن سخت و غیرممکن باشد و برای رسیدن به آن نیاز به گذار از چندین گذرگاه است؛ صبوری حرف اول را می‌زند، مراحلی برای رسیدن به آن وجود داشته باشد و باید دروازه‌های زیادی را پشت سر بگذارد» (الکساندر و چرمایف، ۱۳۹۳: ص ۱۷۴).

این مهم در نظام ورودی خانه‌های سنتی مبین تحقق اصل سلسله‌مراتب است. «اصل سلسله‌مراتب که ارتباط قلمروهای مختلف محیط زندگی را از عمومی تا خصوصی (عمومی، نیمه‌عمومی، نیمه‌خصوصی، خصوصی) تعریف می‌کند، به‌دلیل ویژگی‌های مسکن که آن را حرم نامیده‌اند از اهمیت خاصی برخوردار است» (نقی‌زاده، ۱۳۸۷: ص ۴۵۶). زیرا این سلسله‌مراتب در تحقق‌بخشی به مفهوم محرمیت در اندیشهٔ اسلامی به‌واسطهٔ کالبددادن به فضای معماری با بهره‌گیری از عناصر نظام ورودی خانه‌های سنتی به‌دست می‌آید (مرادی‌نسب، ۱۳۹۹: ص ۵۳). همچنین، اصل سلسله‌مراتب، بیشترین تأثیر را بر شکل‌گیری کالبدی محرمیت یعنی بروز و تقویت درون‌گرایی در عمارات و شهرهای دورهٔ اسلامی داشته است (نقی‌زاده، ۱۳۸۵: ص ۴۰۸) (شکل ۴).

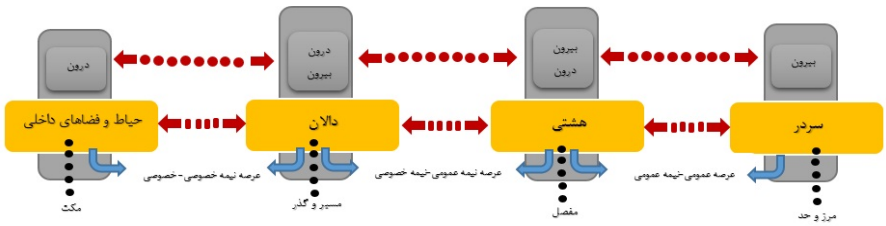

شکل ۴. سلسله‌مراتب ارتباطی اجزای نظام ورودی خانه‌های سنتی توأم با عرصه‌بندی آن‌ها

ازاین‌رو، در حوزهٔ علل غایی-فاعلی (بر پایهٔ بینش توحیدی اسلام)، فراهم‌آوردن بستر دستیابی به درون‌گرایی و محرمیت با رعایت اصل سلسله‌مراتب، هدف چینش و همجواری عناصر نظام ورودی خانه‌های قاجاری یزد است، به‌نحوی‌که از سلسله‌مراتب فضایی برای تحقّق حداکثریِ اصل

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]

درون‌گرایی در این خانه‌ها اســتفاده می‌شده اســت؛ چراکه این اصل، غایتی است که برای ساخت مسکن در قرآن کریم به آن تلویحاً اشاره شده است.

توضیح بیشتر آنکه در قرآن کریم، به صفت «سَکَن: آرامش بخشی» برای خانه تصریح شده است: «وَ اللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَـكَنًا...»: «و خداوند از خانه هایتان برایتان آرامش قرار داد» (نحل: ۸۰)؛ اما علاوه‌بر بیت، این صفت در ادبیات قرآنی برای دو موضوع فرازمانی و فرامکانی دیگر (و نه مصادیق متعین مکانی) مورد استناد قرار گرفته است که عبارت‌اند از: «لیل: شب» و «زوج: همسر» (یونس: ۶۷، قصص: ۷۲، روم: ۲۱، اعراف: ۱۸۹). براساس برخی پژوهش‌های انجام‌شده (رئیسی، ۱۳۹۸، ص ۸۱)، تنها وجه اشتراک این سه‌گانهٔ آرامش‌بخش قرآنی، شامل خانه، شب و همسر، عبارت است از قابلیت پوشانندگی: «وَ هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا»: «اوست که شب را برای شما پوشش قرار داد» (فرقان: ۴۷)؛ «هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَ أَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ»: «آنان (همسران شما) برای شما پوشش و شما هم برای آنان (همسرانتان) پوشش هســتید» (بقره: ۱۸۷). طبق برخی روایات، لازمهٔ آرامش‌بخش بودن خانه نیز همین ویژگیِ پوشانندگی است: «ثَلَاثَةٌ لِلْمُؤْمِنِ فِيهِنَ رَاحَةٌ دَارٌ وَاسِعَةٌ تُوَارِي عَوْرَتَهُ وَ سُوءَ حَالِهِ مِنَ النَّاسِ وَ امْرَأَةٌ صَالِحَةٌ تُعِينُهُ عَلَى أَمْرِ الدُّنْيَا وَ الآخِرَةِ وَ ابْنَةٌ أَوْ أُخْتٌ يُخْرِجُهَا مِنْ مَنْزِلِهِ بِمَوْتٍ أَوْ بِتَزْوِيجٍ»: «سه چیز است که در آن‌ها برای مؤمن راحتی است، خانه‌ای وسیع که ساتر (پوشش) امور خصوصی او و نقصان‌ها و بدی حالش از چشم مردم باشد و...» (ابن‌بابویه، ۱۳۶۲: ص ۱۵۹).

پس مشخص شد که لازمهٔ آرامش‌بخش بودن خانه، که در آیهٔ ۸۰ سورهٔ نحل به آن تصریح شده اســت، آن است که خانه بتواند پوشانندهٔ امور خصوصی ساکنانش باشد که این غایت در الگوهای درون‌گرا به بهترین نحو تأمین می‌شــده است (رئیسی، ۱۳۹۷: صص ۲۱۴ـ۲۰۷). این مهم، سبب توجه خاص به معماری نظام ورودی خانه‌های ســنتی (به‌ویژه در شهرهایی با بافت فرهنگیِ کاملاً مذهبی همچون یزد) بوده اســت. به‌نحوی‌که با بهره‌گیری از اجزای مختلفی نظیر هشــتی و دالان وغیره برای تأمین حداکثریِ این پوشــانندگی، کوشش می‌کردند تا اصل درون‌گرایی به‌عنوان یکی از اصول مهم در نظام علل غایی خانه به بهترین وجه ممکن تحقق یابد.

نتیجه‌گیری

پاســخ‌هایی که به چراهای گوناگون دربارهٔ چینش و همجواری عناصر نظام ورودی خانه‌های سنتی یزد از دیدگاه علل اربعهٔ سینوی داده می‌شود، بیانگر علل گوناگونی‌اند که موجودیتش به آن‌ها مربوط می‌شــود؛ بنابراین، این علت‌ها هم ازنظــر ماهیتی نظام ورودی را تبییــن می‌کنند و هم جنبه‌های وجودی‌اش را روشن می‌کنند. بر این اساس، اهم نتایج این پژوهش به شرح زیر بیان می‌شود:

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]

- در حـــوزهٔ علل مادی‌ـصوری، اجزای اصلی نظام ورودی خانه‌های ســـنتی یزد بر پایهٔ ابعاد اعتقادی، فرهنگی، کارکردی، کالبدی و جغرافیایی، ســـه عنصر ســـردر، هشتی و دالان را شامل می‌شود.
- در حـــوزهٔ علل غایی‌ـصوری می‌تـــوان بر پایهٔ بُعـــد ادراکی‌ـرفتاری، دســـتیابی به خلوت (صمیمیت) و قلمروپایی را انتظار داشـــت که با مؤلفه‌های محصوریت، مرز مشـــخص و حد مالکیت در نظام ورودی محقق می‌شود.
- در حوزهٔ علل غایی‌ـفاعلی (بر پایهٔ بینش توحیدی اســـلام) فراهم‌آوردن بســـتر دستیابی به درون‌گرایی و محرمیت با رعایت اصل سلســـله‌مراتب، هدف چینش و همجواری عناصر نظام ورودی خانه‌های مسکونی یزد است.

براســـاس یافته‌های این پژوهش، طی شکل ۵، مدل استنتاج‌شده برای تشریح رابطهٔ علل اربعهٔ سینوی در نظام ورودی خانه‌های قاجاری یزد ارائه شده است.

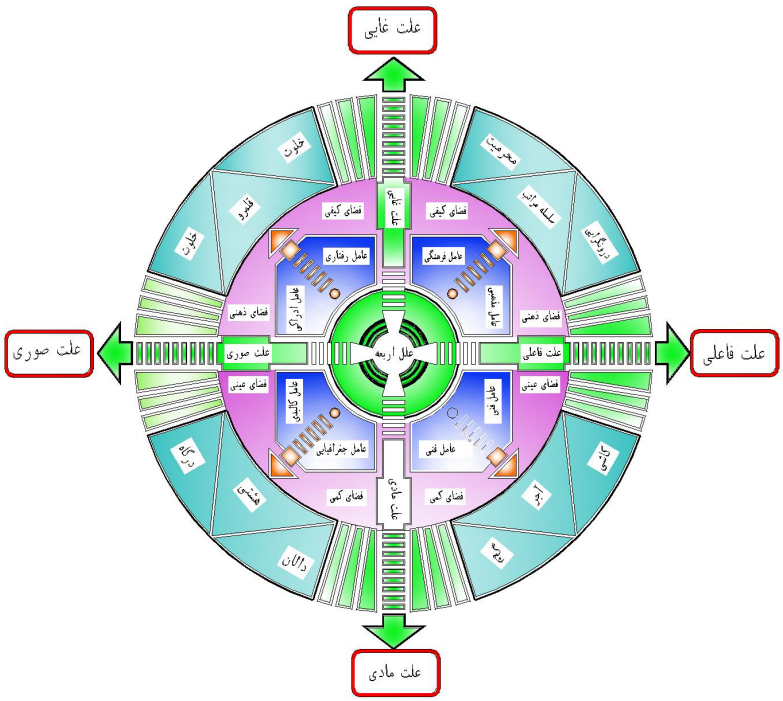

شکل ۵. مدل تحقیق: تشریح رابطهٔ علل اربعهٔ سینوی در نظام ورودی خانه‌های قاجاری یزد

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]

کتابنامه

۱. **قرآن کریم**.

۲. آرنهایم، ردلف. ۱۳۹۰. **پویه‌شناسی صور معماری**. ترجمهٔ قیومی بیدهندی. تهران: سمت.

۳. آلتمن، ایروین. ۱۳۸۲. **محیط و رفتار اجتماعی**. ترجمهٔ علی نمازیان. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.

۴. ابن‌بابویه، محمدبن علی. ۱۳۶۲. **الخصال**. تصحیح علی اکبر غفاری. قم: انتشارات جامعهٔ مدرسین.

۵. ابن‌سینا، ۱۳۷۵. **الاشارات و التنبیهات**. قم: نشر البلاغه.

۶. ابوالقاسمی، لطیف. ۱۳۸۴. **هنر و معماری اسلامی ایران**. تهران: سازمان عمران و به‌سازی شهری.

۷. اسلامی، غلامرضا. ۱۳۹۳. **درس‌گفتارهای مبانی نظری معماری**. تهران: انتشارات علم معمار.

۸. اخوت، هانیه. ۱۳۹۰. «بازشناسی مؤلفه‌های هویتی مسکن سنتی براساس قرآن کریم و روایات». **پژوهش‌های میان‌رشته‌ای قرآن کریم**. سال سوم. شمارهٔ ۲. صص ۸۶ـ۶۷.

۹. الکساندر، کریستوفر. ۱۳۸۷. **معماری و راز جاودانگی**. ترجمهٔ مهرداد قیومی بیدهندی. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.

۱۰. الکساندر،کریستوفر؛ چرمایف، سرج. ۱۳۹۳. **عرصه‌های زندگی جمعی و زندگی خصوصی**. ترجمهٔ منوچهر مزینی. تهران: دانشگاه تهران.

۱۱. اعوانی، غلامرضا. ۱۳۷۵. **حکمت هنر معنوی**. تهران: نشر گروس.

۱۲. اوغانی، محمدباقر. ۱۳۹۲. «اصول و اندیشه‌های اخلاقی در ساختار فضایی خانه‌های سنتی ایرانی اسلامی». **پژوهش هنر**. سال چهارم. شمارهٔ ۷. صص ۶۰ـ۴۷.

۱۳. بحرینی، حسین؛ تاج‌بخش، گلناز. ۱۳۷۸. «مفهوم قلمرو در فضای شهری». **هنرهای زیبا**. شمارهٔ ۶. صص ۳۱ـ۱۸.

۱۴. بدیعی، ناهید. ۱۳۸۱. «**جداره‌ها (حریم وصل)**». پایان‌نامهٔ دکتری رشته معماری. تهران: دانشگاه تهران.

۱۵. بلیلان اصل، لیدا. ۱۳۹۰. «**فضای بینابین در معماری**». پایان‌نامهٔ دکتری رشته معماری. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.

۱۶. بلیلان اصل، لیدا؛ اعتصام، ایرج؛ اسلامی، غلامرضا. ۱۳۹۰. «نقش فضای بینابین در

هویت‌بخشی به گسترهٔ فضایی بافت‌های تاریخی». **هویت شهر**. سال پنجم. شمارهٔ ۸. صص ۷۱ـ۵۹.

۱۷. بهشتی، احمد؛ ایزدی، محسن؛ میرزاجانی، محمدرضا. ۱۳۹۲. «نوآوری‌های ابن‌سینا». **مسئلهٔ اندیشهٔ دینی**. سال سیزدهم. شمارهٔ ۱. صص ۱۴۲ـ۱۱۹.

۱۸. پاکزاد، جهانشاه. ۱۳۸۸. **راهنمای طراحی فضای شهری**. تهران: شهیدی.

۱۹. پیرنیا، کریم. ۱۳۸۸. **آشنایی با معماری اسلامی ایران**. تهران: سروش دانش.

۲۰. تقدیر، سمانه. ۱۳۹۸. «ساختار فرایند خلق و ادراک آثار معماری براساس مبانی حکمت متعالیه». **تحقیقات بنیادین علوم انسانی**. شمارهٔ ۱۶. صص ۱۳۲ـ۱۰۱.

۲۱. توکلی، محمود. ۱۳۶۹. **اصول و روش‌های طراحی شهری**. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری.

۲۲. جماعت، رمضان؛ نیستانی، جواد. ۱۳۸۹. «جلوه‌های سنت و تجدد در فضاهای ورودی خانه‌های تهران دورهٔ قاجار». **هنرهای زیبا، معماری و شهرسازی**. شمارهٔ ۴۴. صص ۷۵ـ۶۵.

۲۳. حائری مازندرانی، محمدرضا. ۱۳۸۸. **خانه، فرهنگ، طبیعت، بررسی خانه‌های تاریخی و معاصر**. تهران: مرکز تحقیقات شهرسازی و معماری.

۲۴. حاجی قاسمی، کامبیز. ۱۳۷۸. **گنجنامهٔ ۱۴ خانه‌های یزد**. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.

۲۵. حاجی‌زاده میمندی، مسعود؛ زارع شاه‌آبادی، اکبر؛ تقوی مریم‌آبادی، حمید. ۱۳۸۹. «همگامی مشترک در خانواده و دین‌داری جوانان شهر یزد». **تحقیقات فرهنگی**. دورهٔ سوم. شمارهٔ ۳. صص ۴۶ـ۲۳.

۲۶. حجت، عیسی. ۱۳۹۳. **سنت و بدعت در معماری**. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

۲۷. حیدری، شاهین. ۱۳۸۸. **معماری و روشنایی**. تهران: دانشگاه تهران.

۲۸. خامنه‌زاده، حنانه. ۱۳۹۶. «مفهوم خلوت و چگونگی تحقق آن در زیست‌ـجهان خانهٔ ایرانی». **باغ نظر**. شمارهٔ ۴۹. صص ۴۱ـ۳۱.

۲۹. رازی، فخرالدین محمد. ۱۹۶۶م. **المباحث المشرقیه فی علم الالهیات و الطبیعیات**. جلد ۱. تهران: مکتبه الاسدی. چاپ اول.

۳۰. رزمی، حمیدرضا؛ ابراهیمی، رضا. ۱۳۹۷. «واکاوی ابزارها و روش‌های ایجاد محرمیت در معماری با تأکید بر حفظ ارزش‌های معماری ایرانی‌ـاسلامی». **دومین کنگرهٔ بین‌المللی معماری، هنر و تحقیقات شهری ایرانی-اسلامی**.

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]

۳۱. رضاخانی، ژیــلا. ۱۳۹۲. «**مفصل در معماری**». پایان‌نامهٔ دکتری رشــته معماری. تهران: پردیس هنرهای زیبا دانشگاه تهران.
۳۲. رلف، ادوارد. ۱۳۹۰. **مکان و حس لامکانی**. ترجمهٔ جلال تبریزی. تهران: انتشارات مترجم.
۳۳. رئیســی، محمدمنان. ۱۳۹۷. **معماری و شهرســازی مطابق با سبک زندگی اسلامی (از تشریح وضع مطلوب تا تحلیل وضع موجود)**. قم: انتشارات دانشگاه قم.
۳۴. ـــــــــــــــ. ۱۳۹۸. «تحلیل ارجحیت خانه‌های درونگرا در معماری ابنیهٔ مسکونی با استناد به ادبیات قرآنی». **مجلهٔ آرمانشهر**. شمارهٔ ۲۷. صص ۸۶ـ۷۷.
۳۵. زارعی، هانی. ۱۳۹۴. **معماری خانه‌های شیراز**. تهران: نشر سمیرا.
۳۶. ساسانی، مژگان. ۱۳۹۴. «**رابطهٔ فضای درون و بیرون در مسکن ایرانی**». پایان‌نامهٔ دکتری. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
۳۷. سالم، مریم؛ ســعیدی مهر، محمد؛ اکبریان، رضا. ۱۳۸۹. «تحلیل معنایی علیت در فلسفهٔ ارسطو و ابن‌سینا». **حکمت سینوی**. سال چهاردهم. صص ۱۲۴ـ۱۱۴.
۳۸. ســالم، مریم. ۱۳۹۴. «تبیین جایگاه وجودشــناختی و معرفت‌شناختی علیت ازنظر ارسطو و ابن‌سینا». فلسفه و کلام اسلامی. **آیینهٔ معرفت**. سال پانزدهم. شمارهٔ ۴۳. صص ۴۷ـ۲۷.
۳۹. سلطان‌زاده، حسین. ۱۳۸۴. خانه در فرهنگ ایرانی. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
۰۴. ـــــــــــــــ. ۱۳۹۰. **نائین شهر هزاره‌های تاریخی**. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
۴۱. ـــــــــــــــ. ۱۳۹۳. **فضای ورودی خانه‌های تهران قدیم**. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
۴۲. سلمانی، علی، ۱۳۸۳. «علل چهارگانه در نزد ارسطو و بوعلی». **مجموعه مقالات همایش بین‌المللی ابن‌سینا**. صص ۲۱ـ۱.
۴۳. شمشــیری، محمدرضا. ۱۳۹۵. «علیت از دیدگاه ابن‌ســینا و لایب‌نیتس». **دومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش در علوم مهندسی**. استانبول: ترکیه.
۴۴. شیرازی، صدرالدین. ۱۳۷۵. **شواهد الربوبیه**. شرح و ترجمهٔ جواد مصلح. تهران: سروش.
۴۵. صارمی، علی اکبر؛ رادمرد، محمدتقی. ۱۳۷۶. **ارزش‌های پایدار در معماری ایران**. تهران: انتشارات میراث فرهنگی کشور.
۴۶. طباطبایی، محمدحســین. ۱۳۷۲. **اصول فلسفه و روش رئالیسم**. مقدمهٔ مرتضی مطهری. جلد ۲. قم: انتشارات صدرا.
۴۷. ـــــــــــــــ. ۱۳۷۴. **نهایه‌الحکمه**. شــرح و ترجمهٔ علی شیروانی. جلد ۲. قم:

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]

مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی.
۴۸. طبرسی، حسن‌بن فضل، ۱۳۷۰. **مکارم الاخلاق**. قم: نشر الشریف الرضی.
۴۹. طوفان، سحر. ۱۳۹۰. «بررسی رابطهٔ مفهوم حریم زنانه با آفرینش فضای ورودی در معماری ایران». **زن و مطالعات خانواده**. سال چهارم. شمارهٔ ۱۴. صص ۱۴۱ـ۱۱۹.
۵۰. علی‌الحسابی، علی؛ قربانی، ابوالفضل. ۱۳۹۳. «بررسی ویژگی‌های فضای ورودی بعنوان مفصل و حریم بصری در عرصه‌های عمومی مجاور». **پژوهش‌های معماری اسلامی**. سال دوم. شمارهٔ ۵. صص ۸۷-۱۰۳.
۵۱. علیزاده، هوشمند؛ ایراندوست، کیومرث؛ حبیبی، کیومرث؛ رباطی، محمدبشیر. ۱۳۹۳. «مفهوم محرمیت در شهرهای اسلامی». **پژوهش‌های معماری اسلامی**. دورهٔ ۲. شمارهٔ ۱. صص ۸۰ـ۶۷.
۵۲. عینی‌فر، علیرضا؛ علی‌نیای مطلق، ایوب. ۱۳۹۳. «تبیین مفهوم بیرون و درون در فضاهای مابین مسکن آپارتمانی». **هنرهای زیبا**. سال ۱۹. شمارهٔ ۲. صص ۶۶ـ۵۵.
۵۳. فرخ‌یار، حسین. ۱۳۹۰. **صد خانه، صد پلان (ویژگی‌های معماری خانه‌های قدیمی در بافت تاریخی کاشان)**. کاشان: دانشگاه آزاد اسلامی.
۵۴. فلامکی، محمدمنصور. ۱۳۸۵. **شکل‌گیری معماری در تجارب ایران و غرب**. تهران: نشر فضا.
۵۵. ـــــــــــــــ ۱۳۸۹.**گستره‌های معماری، شکل‌گیری فراورده‌های معماری‌ـشهری اصفهان در دورهٔ صفویه**. تهران: نشر فضا.
۵۶. قیابکلو، زهرا. ۱۳۹۱. **اکوستیک**. تهران: جهاد دانشگاهی.
۵۷. کاتب، فاطمه. ۱۳۸۵. **معماری خانه‌های ایرانی**. تهران: انتشارات طبع و نشر.
۵۸. لنگ، جان. ۱۳۸۸. **آفرینش نظریه‌های معماری**. ترجمهٔ علیرضا عینی‌فر. تهران: دانشگاه تهران.
۵۹. محبوبی، قربان؛ مختاباد امریی، مصطفی؛ عطار عباسی، مصطفی. ۱۳۹۵. «بازشناخت هستمندی همزیستی درون و بیرون معماری مساجد ایران». **کیمیای هنر**. سال پنجم. شمارهٔ ۲۱. صص ۷۵ـ۵۷.
۶۰. محبوبی، قربان. ۱۳۹۵. «**آشکارسازی همزیستی درون و بیرون در معماری ایران**». پایان‌نامهٔ دکتری رشته معماری. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
۶۱. محمدمرادی، اصغر. ۱۳۷۴. «تحلیل موردی از خانه‌های قدیمی نائین و محمدیه». **مجموعه**

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]

مقالات کنگرهٔ تاریخ معماری و شهرسازی ایران. جلد نخست. تهران: میراث فرهنگی.
۶۲. محمدنیای قرائی، فاطمه؛ رفیعیان، مجتبی؛ نقی‌زاده، محمد. ۱۳۹۶. «میل به خلوت‌جویی و ادراک ازدحام در محیط‌های شهری». **مطالعات شهری**. سال ششم. شمارهٔ ۲۳. صص ۳۸ـ۲۹.
۶۳. محمدی، میثم؛ رستگار، خالد. ۱۳۹۴. «تغییرات فرهنگی و افت باروری در ایران». **جامعه‌شناسی کاربردی**. دورهٔ بیست‌وششم. شمارهٔ ۲. صص ۱۸۰ـ۱۵۹.
۶۴. مدقالچی، لیلا. ۱۳۹۶. «بازشناسی مفهوم آستانهٔ در باغ ایرانی». **منظر**. سال نهم. شمارهٔ ۳۹. صص ۱۹ـ۶.
۶۵. مرادی‌نسب، حسین. ۱۳۹۹. «تبیین جایگاه محرمیت در نسبت با قلمرو و خلوت در مسکن سنتی ایران بر پایهٔ آموزه‌های اسلامی». **مسکن و محیط روستا**. سال سی‌ونهم. شمارهٔ ۱۷۲. صص ۶۰ـ۴۷.
۶۶. مستوفی، حمدالله. ۱۳۸۴. **شرح زندگانی من**. ۳ جلد. تهران: زوار.
۶۷. مطهری، مرتضی. ۱۳۷۴. **شرح منظومه**. تهران: صدرا.
۶۸. معماریان، غلامحسین. ۱۳۸۴. **آشنایی با معماری مسکونی ایرانی گونه شناسی درون‌گرا**. تهران: علم و صنعت.
۶۹. ــــــــــــــــ. ۱۳۸۹. **معماری ایرانی**. تهران: سروش دانش.
۷۰. ملایوسفی، مجید؛ عبدالهی، منصور. ۱۳۹۱. «تبیین غایی از نگاه ارسطو و ابن‌سینا». **تاریخ فلسفه**. سال سوم. شمارهٔ ۱۰. صص ۱۷۲ـ۱۴۹.
۷۱. مؤمنی، کوروش؛ ناصری، ندا. ۱۳۹۴. «بررسی ابزارها و روش‌های ایجاد محرمیت در خانهٔ زینت‌الملک شیراز منطبق بر آیات و روایات اسلامی». **پژوهش‌های معماری اسلامی**. سال سوم. شمارهٔ ۹. صص ۹۲ـ۷۹.
۷۲. میرشاهزاده، شروین. ۱۳۹۰. «**فضای مرزی‌ـپیوندی**». پایان‌نامهٔ دکتری رشته معماری. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
۷۳. ناصری، ندا؛ مؤمنی، کوروش؛ کاکی‌زاده، محمدامیر. ۱۳۹۵. «بازشناسی تأثیر شکل و سطح اجتماعی ساکنان خانه‌های قجری بوشهر در سلسله مراتب محرمیت ورودی»؛ فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی. شمارهٔ ۲، صص ۹۹ـ۷۲.
۷۴. نصر، حسین، ۱۳۸۹. **هنر و معنویت اسلامی**. ترجمهٔ رحیم قاسمیان. انتشارات: حکمت.
۷۵. نصیری، نگار. ۱۳۸۸. «مطالعهٔ تطبیقی مفهوم خلوت در خانهٔ درون‌گرای ایرانی و خانه

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]

برون‌گرای غربی». **هنرهای زیبا**. شمارۀ ۳۹. صص ۴۶ـ۳۷.
۷۶. نقره‌کار، عبدالحمید. ۱۳۸۷. **درآمدی بر هویت در معماری و شهرسازی اسلامی**. تهران: وزارت مسکن و شهرسازی.
۷۷. نقی‌زاده، محمد. ۱۳۸۵. **مبانی نظری معماری و شهرسازی اسلامی**. تهران: راهیان.
۷۸. ـــــــــــــ. ۱۳۸۷. **شهر و معماری اسلامی**. تهران: مانی.
۷۹. نوایی، کامبیز؛ حاجی قاسمی، کامبیز. ۱۳۹۰. **خشت و خیال**. تهران: سروش.
۸۰. نوروزی، رضا. ۱۳۹۱. «بررســی مفصل در سازمان کالبدی». **معماری اقلیم گرم و خشک**. سال سوم. شمارۀ ۳. صص ۳۳ـ۱۹.
۸۱. ورمقانی، حسنا؛ سلطان‌زاده، حسین؛ طاهایی، عطاالله. ۱۳۹۷. «بررسی تطبیقی تأثیر فرهنگ بر روی خانه‌های قاجاری گیلان و مازندران». **معماری و شهرسازی آرمان‌شهر**. شمارۀ ۲۵. صص ۲۴۹ـ۲۳۷.
۸۲. یغمایی، ابوتراب. ۱۳۹۴. «نظریۀ علت فاعلی ابن‌سینا و فعل خاص الهی». **حکمت سینوی**. سال نوزدهم. شمارۀ ۵۴. صص ۹۳ـ۷۹.
83. Alexander, Christopher& Sara Ishikawa& Murray Silverstein. 1977. **A Pattern Language**. London: Oxford University Press.
84. Othman, Zulkeple; Arid, Rosemary; Buys, Laurie. 2015. **Privacy, modesty hospitality, and the design of Muslim homes: a literatme review**. Frontiersof architectural research. No. 4:12-25.
85. Petherbridge, Cmy T, Vernacmlar Architecture. 1978. **the House and Society, in Michell, George(ed)**. Architecture of the Islamic World, William Morrow and Company, INS. New York
86. Rapoport, A. 1969. **House Form and Culture**. United State of America: University of Wisconsin Milwaukee.

[Downloaded from frh.sccsr.ac.ir on 2024-10-12]
[DOR: 20.1001.1.2476745.1400.7.3.7.2]